

Morfologija imenskih riječi u gramatici Oblici književne hrvatsine Vinka Pacela

Katić, Marina

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:092270>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-05**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Marina Katić

**Morfologija imenskih riječi u gramatici *Oblici*
*književne hrvastine Vinka Pacela***

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2022.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Marina Katić
Matični broj: 0130298738

Morfologija imenskih riječi u gramatici *Oblici
književne hrvaštine* Vinka Pacela

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: doc. dr. sc. Borana Morić Mohorovičić

Rijeka, 2022.

ZAHVALE

Prije svega, od srca zahvaljujem svojoj mentorici doc. dr. sc. Borani Morić Mohorovičić. Hvala joj na stručnosti, savjetima, strpljenju; hvala joj što je imala vjere u mene tijekom ovog turbulentnog dvogodišnjeg razdoblja pisanja na radu, ali hvala joj i na tome što je prvenstveno čovjek, što je odlika svakog dobrog profesora. Ona mi je u jednom vrlo važnom i meni teškom trenutku pružila riječi podrške i utjehu. Nikada to neću zaboraviti.

Hvala mojoj boljoj polovici, mom Marinu, koji me najjače bodrio, najviše se veselio mojim malenim ali meni bitnim uspjesima, a ponekad i neumorno tješio. Ovo je samo jedan u nizu izazova koji ćemo zajedno prevladati, a jedva čekam sve što nam život nosi jer s njim je sve lakše. Hvala i njegovoj obitelji na bezuvjetnoj podršci.

Neizmjereno sam zahvalna što u životu imam prijatelje koji su mi druga obitelj, obitelj koju sam si sama izabrala. S njima je život ples i pjesma, sreća koja se množi, a katkad i neophodno rame za plakanje. Da nije mog pjevačkog zbora, dugogodišnjeg bavljenja plesom i glazbom općenito, zbilja ne bih bila onakva kakva sam sada. Hvala im što su me oplemenili na onaj najiskreniji, djetinji način i davali mi vjetar u leđa.

Hvala i članovima Udruge studenata kroatistike *Idiom* što su mi studentske dane obilježili plodnim aktivnostima i kroatističkim veseljem, a najviše onima koji će, ma kamo god nas život odveo, uvijek biti tu. Znaju oni tko su.

I na kraju, ali ne i manje bitno, najviše hvala mojoj obitelji. Riječi nisu dostatne kojima bih im izrazila svoju zahvalnost. Sam Bog ih je poslao k meni da ih mogu nazivati svojimima. Tata, hvala što si stijena na koju se katkad moram itekako osloniti i što nas svojim primjerom neposustajanja vodiš kroz život. Tomi, hvala što me trpiš i što si moj najbolji prijatelj zauvijek. Mama, hvala Ti na svemu. Što si vjerovala u mene, uvijek me podupirala i uvijek mi govorila da me kroz život mora voditi srce. Zbog Tebe sam ja ja, a Ti živiš kroz mene. Volim te.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam diplomski rad naslova *Morfologija imenskih riječi u gramatici* Oblici književne hrvastine *Vinka Pacela* izradila samostalno pod mentorstvom doc. dr. sc. Borane Morić Mohorovičić.

U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristila se literaturom koja je navedena na kraju diplomskoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u diplomskom radu na uobičajen način citirala sam i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama.

Studentica

Marina Katić

Potpis

Sadržaj

1. UVOD	1
2. METODOLOGIJA	3
3. LIK I DJELO VINKA PACELA	5
4. RIJEČKA FILOLOŠKA ŠKOLA	15
5. OBLICI KNJIŽEVNE HRVAŠTINE	18
5.1. Morfologija	19
5.1.1. Imenice (<i>rieči samostavne</i>)	20
5.1.2. Zamjenice (<i>zaimenice</i>)	28
5.1.3. Pridjevi	31
5.1.4. Brojevi	33
6. ZAKLJUČAK	36
POPIS KORIŠTENE LITERATURE	38
SAŽETAK	40

1. UVOD

Devetnaesto je stoljeće u povijesti hrvatskoga jezika razdoblje puno previranja, obilježeno različitim jezičnim koncepcijama i nastojanjem (konačnoga) formiranja standardnoga jezika, koji se stvara još od 17. stoljeća¹. „Naime, tek od 19. stoljeća započinju (prvo parcijalne, potom cjelovite) realizacije težnje za obvezatnosti uporabe književnoga jezika na cijelome nacionalnom teritoriju, čime jezik opravdava svoj epitet 'standardni'. Do toga vremena možemo jezikoslovne priručnike označiti kao deskriptivne jer se u njima samo popisuju i opisuju, ali ne i propisuju književnojezične činjenice“ (Stolac, Grahovac-Pražić, 2015: 39). Nakon što su mu ilirci utrli put i smjer, za prevlast se oko određenih pitanja koja su ostala otvorena bore zagrebačka, zadarska, riječka filološka škola te od 80-ih godina 19. stoljeća škola hrvatskih vukovaca. Upravo je u tom razdoblju, sredinom 19. stoljeća, svoj nedovoljno priznat doprinos dao i Vinko Pacel.

Vinko Pacel bio je osobita ličnost koja je posjedovala izniman talent u raznim znanstvenim poljima – od prirodnih do humanističkih znanosti. Zbog njegova djelovanja u Rijeci te poznanstva i prijateljevanja s Franom Kurelcem često ga se veže uz riječku filološku školu. U svom bavljenju jezikoslovljem posebno ga je zanimala leksikologija (osobito kovanje novotvorenica za prirodne znanosti) i gramatologija – upravo ono za čime je u drugoj polovici 19. stoljeća i postojala

¹ Prema Branki Tafra periodizacija standardizacije hrvatskoga jezika predstavlja proces od prvoga pisanoga spomenika do danas bez prekida. Prvo se razdoblje odnosi na period od prvih pisanih spomenika do 15. st.; drugo obuhvaća 16. st., treće 17. st., četvrto je razdoblje 18. st. koje obilježava supostojanje različitih polifunkcionalnih stilova na štokavskome i kajkavskome književnom jeziku, a iduća faza (19. st.) jest vrijeme kodifikacije kada hrvatski jezik postaje diplomatski, odnosno službeni. Šesto se razdoblje odnosi na 20. st. te posljednje na razmeđu tisućljeća.

Prema Daliboru Brozoviću pak periodizacija se standardizacije dijeli na dvije cjeline: predstandardno razdoblje (od 9. st. do polovice 18. st.) te razdoblje standardizacije (od polovice 18. st. do 20. st.). Predstandardno je razdoblje podijelio na tri faze: 1) 9. – 15. st.; 2) 16. st. te 2) 17. – 1. polovica 18. st. Dakle, prema njemu standardizacija započinje na polovici 18. st., a dijeli se na sljedeće tri faze: 1) 1750. – 1830.; 2) 1830. – kraj 19. st.; 3) 20. st.

povećana potreba: prijevod znanstvene terminologije i standardizacija jezika. U ovom ćemo se diplomskom radu baviti njegovom gramatikom *Oblici književne hrvastine*, točnije morfologijom imenskih riječi.

Postavlja se hipoteza rada da je Pacelova morfologija imenskih riječi na razmeđu zagrebačke i riječke filološke škole te, štoviše, da se čak i više oslanja na zagrebačku jer je jezik riječke filološke škole suštinski neodrživ i neprihvaćen od jezične zajednice.

Cilj je ovoga diplomskoga rada predstaviti morfologiju imenskih riječi u gramatici *Oblici književne hrvastine*, prikazati lik i djelo Vinka Pacela te ukazati na važnost njegove ostavštine u jezikoslovlju, koja je često bivala zanemarenom. Također se radom nastoji filološkom analizom utvrditi njegova (ne)pripadnost koncepciji riječke filološke škole.

2. METODOLOGIJA

U prvome će se dijelu rada prikazati društveno-politički i kulturno-povijesni kontekst rada i života Vinka Pacela. Njegov se rad često etiketira radom pod utjecajem Frana Kurelca, osnivača i pristaše riječke filološke škole. Sintezu je jezika riječke filološke škole dala Marija Turk (1993) te ćemo metodom komparacije karakterističnih gramatičkih postavki filološki analizirati morfologiju imenskih riječi u *Oblicima jezične hrvastine* Vinka Pacela.

Temeljni korpus predstavlja navedena Pacelova gramatika, a u službi kontekstualizacije donijet ćemo i usporedbe s gramatikama ostalih Pacelovih suvremenika, a pripadnika zagrebačke filološke škole: Vjekoslav Babukić (*Osnova slovnice slavjanske narčja ilirskoga*, 1836., *Ilirska slovnica*, 1854.), Antun Mažuranić (*Slovnica Hèrvatska za gimnazije i realne škole*, 1859., 1861., 1866., 1869.), Adolfo Veber (*Slovnica hèrvatska za srednja učilišta*, 1871., 1873., 1876.), Dragutin Antun Parčić (*Grammatica della lingua slava [illirica]*, 1873., 1878.). Budući da riječka filološka škola, okupljena oko ličnosti Frana Kurelca, nije imala okosnicu svoje koncepcije u vidu većeg filološkog djela (rječnika ili gramatike), za potrebe analize osvrnut ćemo se na jezične rasprave F. Kurelca: *Kako da sklanjamo imena* (1852), *Recimo koju* (1860) te *Placere, O glagolu objicere, kako nam ga u našem jeziku izreći* (Rad JAZU, knj. 15, 1873), u kojoj se posebno dotiče morfoloških pitanja.

Osnovna je metoda rada filološka. Napraviti ćemo analizu jezičnih koncepcija, točnije morfologije imenskih riječi. Ustvrditi ćemo koji su jezični elementi u gramatici dani opisno, a koji propisno i kakav je njihov omjer. Metodom komparacije utvrditi će se (ne)pripadnost V. Pacela koncepciji riječke filološke škole.

Literatura kojom ćemo se koristiti posebno je istaknuta na kraju diplomskoga rada; neki od važnijih autora koji su se dosad bavili Pacelovim jezikoslovnim radovima jesu: Diana Stolac, Ivo Pranjković i Željka Brlobaš.

Glavni je cilj ovoga rada predstaviti morfologiju imenskih riječi, na temelju toga odrediti prevlast jezičnih koncepcija u korist zagrebačke, odnosno riječke filološke škole, no i dati doprinos ovoj dosad nedovoljno istraženoj temi te otvoriti mogućnost za dodatna znanstvena istraživanja.

3. LIK I DJELO VINKA PACELA

Vinko Pacel, prirodoslovac, profesor, političar, urednik, književnik, prevoditelj, jezikoslovac, rođen je 3. siječnja 1825. godine u Karlovcu. Već se pri prvome pogledu na čitav niz njegovih etiketa može zaključiti da je riječ o vrlo svestranoj i iznimnoj osobi, praktički renesansnome čovjeku² u 19. st, a danas gotovo zaboravljenom.

U Karlovcu završava pučku školu, a zatim se seli u Rijeku gdje završava višu gimnaziju. Godine 1845. odlazi u Beč na studij prirodnih znanosti kako bi stekao stručnu izobrazbu kojom će se kasnije posvetiti što radom kao nastavnik, što pisanjem udžbenika na *narodnome jeziku*. Kao tehničar 1848. godine supotpisuje proglas bečkih Slavena kojim se Ljudevita Gaja, Ambroza Vranjicana i Ivana Kukuljevića predlaže kao voditeljski odbor naroda za revolucionarnih preporodnih gibanja u Habsburškoj Monarhiji. Neki od potpisnika bili su i austrijski časnik Albert Nugent, publicist i političar Stjepan Pejaković, trgovac i društveni djelatnik Đuro Crnadak, liječnik Bogdan Kuretić i drugi. Međutim, Vinko Pacel u kolektivnoj je hrvatskoj povijesnoj svijesti jedino ostao zapamćen (ako uopće i jest) kao supotpisnik tzv. Bečkog književnog dogovora 20. ožujka 1850. godine zajedno s velikim, itekako zapamćenim imenima: Hrvatima Ivanom Kukuljevićem, Dimitrijom Demetrom, Ivanom Mažuranićem, Stjepanom Pejakovićem, Srbima Vukom Stefanovićem Karadžićem i Đurom Daničićem te Slovencem Francom Miklošičem (Pranjkojić 1999). Time ga se nepravedno smatralo pristašom jezičnih koncepcija Vuka Stefanovića Karadžića, a onda i hrvatskih vukovaca, što, dakako,

² Pojam se odnosi na *velika umjetnika, odnosno svestrana, intelektualno radoznala, čovjeka (tal. uomo universale)* (renesansa. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 7. travnja 2021. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=52451>>).

nije točno.³ Uslijed mnogih neprilika Hrvata, Slovenaca i Srba u Habsburškoj Monarhiji, navedeni su se narodi odlučili idejno, društveno i jezično sjediniti, zbližiti te skupiti snage. Tada se odlučilo o „zajedničkome standardnom (u Dogovoru se naziva književni) jeziku južnih Slavena. Dogovoru se pristupilo s mišlju da su južni Slaveni jedan narod, kojemu je potreban i jedan zajednički standardni (književni) jezik s dvama pismima – latinicom i ćirilicom“ (<<http://ihjj.hr/iz-povijesti/knjizevni-dogovor-u-becu-1850/37/>>).

Nakon ženidbe u Beču 1851. V. Pacel vraća se u Rijeku te postaje suplentom⁴ na riječkoj gimnaziji predavajući matematiku i fiziku. „Odmah se uključio u društveni život grada na Rječini, pa je već 1852. godine postao član odbora Narodne čitaonice riječke“ (Stolac 2006: 14) što će kasnije biti važno za preuzimanje uredničkog i izdavačkog vodstva časopisa *Neven*.

Iako strukom i (dotadašnjim) zanimanjem vezan za prirodnoznanstveno područje, V. Pacel sve se više počinje zanimati za aktualna jezična pitanja. U tome mu je od iznimne pomoći bilo njegovo poznavanje brojnih jezika, naročito njemačkoga, francuskoga, talijanskoga, češkoga i ruskoga, ali i ljubav prema književnoj riječi; također je imao solidno jezikoslovno obrazovanje i razvijenu strast za proučavanjem svoga materinskog jezika (bio je učenik slovenskoga filologa Franca Miklošiča). (Pranjковиć 1999). Imajući u vidu navedeno „ne čudi da se uskoro počeo pripremati i za nastavu hrvatskoga jezika Frana Kurelca, čije je jezikoslovne poglede tada prihvaćao“ (Stolac 2006: 14).

³ Usp. Stolac: 2006.

⁴ Pov. početno zvanje budućeg srednjoškolskog profesora (prije nego što udovolji propisima i bude imenovan profesorom); nastavnički pripravnik (<<https://hjp.znanje.hr/>>).

No začetak njegova inicijalna poriva proizašao je iz puke potrebe za imenovanjem ponajprije kemijskoga nazivlja⁵. Upravo je leksikografija, točnije znanstveno nazivlje područje na kojem se jezik s ostalim znanostima i strukama sljubljuje u svojoj punini. Da bi se uopće ukazala mogućnost predavanja nastave na materinskome jeziku i tako se njime koristilo u službenoj komunikaciji, trebalo je skovati termine kojima će se rabiti na nastavi. Upravo s tom namjerom na umu Vinko Pacel 1853. objavljuje tekst od dviju stranica (a ne knjižicu, kako se u literaturi ranije nazivalo) pod naslovom *Naše nazivlje u prirodoslovnih naukah*, važan za temelje hrvatskoga kemijskog nazivlja te razrješenje onodobnih dvojbi. U njemu se, kao i njegovi suvremenici koji su se bavili kemijskim nazivljem Franjo Rački i Bogoslav Šulek, vodi načelom da je uvijek bolje upotrijebiti domaću riječ (ako ona zadovoljava sva terminološka traženja), a tek onda kada to nije moguće, stranu (pri čemu prednost imaju slavenski jezici). Spomenuta su se trojica hrvatskih jezikoslovaca najčešće koristila češkim rješenjima i na teorijskoj i na praktičnoj razini. V. Pacel će se kasnije (točnije 1868.) ponovo vratiti leksikologiji u svome udžbeniku *Logika ili misloslovje* (što je vidljivo već iz samoga naslova), jednom od svojih posljednje izdanih djela. Iako su njegova stručna načela upitna, taj udžbenik zapravo predstavlja dobar logički priručnik čija terminološka rješenja, vodili se njima ili ne, predstavljaju izvrstan okvir za filozofiranje na hrvatskome jeziku te utiru početke razvojnoga puta hrvatske filozofije kao znanosti. (Pranjaković 1999; Stolac 2006)

Nastavno na Pacelov život i rad u Rijeci, godine 1854. na mjestu nastavnika hrvatskoga jezika riječke gimnazije nasljeđuje Frana Kurelca, koji je dobio otkaz ne libeći se oštro iskazivati svoje političke stavove. Prvim profesorom postaje dvije

⁵ Naime, u Pacelovo su se doba kemija i fizika predavale kao jedan predmet; nastojalo ih se, dakako, odvojiti, no za takvo što je prije svega trebalo dobro razraditi domaću kemijsku terminologiju, kao i odrednice kojima se pritom vodilo (Stolac 2006).

godine kasnije, 1856. i na toj funkciji ostaje do 1862. godine nakon što ga iz Rijeke sele u Varaždin. (Pranjko⁶ 1999; Stola⁶ 2006).

Narodna čitaonica riječka 1858. godine⁶ od Josipa Prausa preuzima vodstvo uredništva časopisa *Neven*⁷, jedinoga hrvatskoga književnog časopisa tijekom Bachova apsolutizma, čije je prvotno izdavačko i uredničko sjedište bilo u Zagrebu pod upravom *Maticе ilirske*⁸. Na čelo toga uredništva zasjeo je upravo Vinko Pacel.

Premjestivši *Nevenovo* središte u Rijeku, vratio ga je na tjedni ritam tiskanja (u Zagrebu se nakon prvih četiriju godina s tjednoga prebacio na mjesečni, a potom i na tromjesečni ritam što sugerira da je postojao problem pri njegovu tiskanju). Uz Pacelovo je kao uredničko ime stajalo i ono Josipa Vranjicanjija Dobrinovića, zapravo financijera lista, a tiskao se u „znamenitoj tiskari riječkog nakladnika Ercolea Rezze“⁹. (Stola⁶ 2006).

Riječko je godište *Nevena* okupilo neke od znamenitih imena hrvatskoga pera: Dragojla Jarnević, Luka Ilić, Ilija Okrugić, Ivan i Ferdo Filipović, Mirko Bogović pa i sam Pacel (Dmitrović 2010). Naime, Pacel je bio zaljubljenik u hrvatski jezik, ali je jednako tako bio vičan i književnosti. Premda mu je literarni opus vrlo skroman (i količinski i estetski), valja navesti da se sastoji od pripovijetke *Prkos-djevojka*,

⁶ U Ljetopisu I. Pranjko⁶ stoji da se taj događaj zb⁶io 1854. (Usp. Pranjko⁶ 1999: 311).

⁷ „*Neven* je 1853. (ostatak literature kaže 1852., pa je, s obzirom na brojnost, za vjerovati tomu, op. a.) pokrenula Matica ilirska, pod čijim je okriljem izlazio do 1858, kada ga preuzima riječka Narodna čitaonica i izdaje ga do kraja te iste godine. Na 4408 stranica u 262 broja i šest priloga časopisa objavljeno je oko dvije tisuće uglavnom književnih priloga. Najzastupljenija je lirika, a procvat je u njemu doživjela proza. Časopis je objavio i početak prvoga hrvatskog romana, prvu humorističku novelu, putopis, prvu opširnu književnu kritiku, znatno pridonio nacionalnoj biografskoj literaturi... *Neven* je uspio okupiti sve važnije hrvatske pisce, starije (Trnski, Preradović, Kukuljević) i mlađe (D. Jarnevićeva, I. Filipović, Stojanović, Starčević...). Nakon obustave časopisa njegov posljednji urednik Vinko Pacel pokrenuo je u Rijeci 1859. *Jadranske vile*, no izašao je svega jedan svezak...“ (<<http://www.klub-susacana.hr/revija/clanak.asp?Num=69&C=14>> pristupljeno 6. svibnja 2021.)

⁸ Taj podatak svjedoči o važnosti Rijeke kao kulturnoga središta u 19. st.

⁹ Dmitrović, Saša. <<http://www.klub-susacana.hr/revija/clanak.asp?Num=69&C=14>> pristupljeno 6. svibnja 2021.

humoreske *Kako je g. Ćiftović zabasao* te jedne objavljene pjesme *Gojci namjena*. Prevodio je i s njemačkog i francuskog (djela u prozi, ali i u stihu – npr. *Pjesan o ženskom srcu*, objavljen upravo u *Nevenu*). (Pranjković 1999; Stolac 2006).

Sveukupno je izdano šest zagrebačkih i jedno riječko izdanje časopisa, a točan razlog njegova gašenja nije poznat.¹⁰ U literaturi se navodi nekoliko mogućih razloga: „pritisak apsolutizma i narodnoga nemara“ (Pranjković 1999: 311), „način kako je Pacel vodio uredništvo i kako se odnosio prema piscima“ [...] te „neki njegovi galantni doživljaji“¹¹. Radi se, doduše, samo o nagađanjima, no ono što je činjenica jest to da su V. Pacelu kao uredniku mnogi zamjerali prevelik prostor časopisa posvećen filološkim temama. Ondašnja se klima prouzročena uredničkim radom V. Pacela može lako dočarati sljedećim navodom:

„U povijesti naše književnosti prikazuje se riječko razdoblje *Nevena* kao njegovo najgore razdoblje. Nijedan urednik nije doživio toliko napada na sebe koliko Vinko Pacel [...] Ogorčenje protiv Pacela, u prvom redu zbog filoloških pitanja, bilo je toliko, da je *Neven* izgubio većinu svojih zagrebačkih suradnika [...] Dvije se stvari naročito nisu sviđale onima koji su navaljivali na *Neven*, jezik koji je propagirao Pacel, i način kako su se u listu kritizirala književna djela.“ (Barac 1930: 732, prev. a.).

No nisu svi o njegovim filološkim sadržajima i načinu pisanja imali takvo mišljenje; Franjo Rački netom nakon obustave *Nevenova* izlaženja piše ovako:

„Ja sam svaki broj *Nevena* marljivo čitao te mogu ispovjediti da u njem nađoh narodan jezik čistiji no igdje – da se prof. Pacel mnogo trudijaše oko njegova sadržaja i jezika – da mu bijaše u ovom tečaju mnogo lijepih članâk s kojih bi se mogao sravniti s mnogimi beletrističkim listovi inostranih jezika itd.“ (*Naša književnost*, 1867., u: Ravlić 1969: 253).

¹⁰ No uporan Pacel već sljedeće, 1859. godine pokreće novi list *Jadranska vila*, koji „u potpunosti, koncepcijski, sadržajno i vizualno, nasljeđuje ugasli *Neven*“ (Stolac 2006: 17). Izašao je samo jedan svezak, a kao razlog se nameće nedostatak pretplatnika. (Pranjković 1999).

¹¹ Dmitrović, Saša. <<http://www.klub-susacana.hr/revija/clanak.asp?Num=69&C=14>>

O tome kakav je taj Pacelov (tj. Kurelčev) kontroverzan jezik¹², više će riječi biti u nastavku integralnoga teksta. *Neven* je zasigurno održavao na životu kulturnu, znanstvenu, književnu i društvenu scenu toga doba¹³, no za filologiju je učinio nešto mnogo važnije: potaknuo je polemiziranje jezikoslovaca. Naime, V. Pacel upravo je u *Nevenu* 1858., objavivši prijevod teksta *Životna sila ili rhodski genij* njemačkoga autora Alexandra von Humboldta iz zbirke *Pogledi na prirodu*, pozvao suvremene lingviste da se uključe u komentiranje načina njegova pisanja¹⁴: „Bit će nam drago i u obće koristno, ako jezikoslovni vještaci izjave svoje mnjenje o osobitom načinu pisanja, koji nam se evo predlaže u ovom kao za primjer priobćenom, svakako bližjeg uvažanja vriednom prievodu“ (Pacel, 1858. u: Pranjković 1999: 298). Na odgovor nije morao dugo čekati – lavina burnih reakcija stiže iz pera Vladislava Vežića. Time V. Pacel postaje začetnikom prve javne diskusije o hrvatskome jeziku, pitanjima koje otvara njegova standardizacija te brojnim polemikama između zagrebačke i riječke filološke škole. (Pranjković 1999; Stolac 2019)

Međutim, čak važniji od njegova uredničkoga i književnoga djelovanja (koje možemo okarakterizirati prosječnima) bio je njegov jezičnopolitički angažman. „On se, naime, u vrijeme apsolutizma žestoko borio za hrvatski jezik i hrvatsku školu“ (Pranjković 1999: 300) što dokazuje i sljedeći događaj. Od 1861. postaje saborskim zastupnikom Karlovca, položaj je to na kojem ne ostaje dugo, ali uspijeva, između ostalog, razriješiti jedan važan sukob. Dana 16. svibnja 1861. zamolio je bana Josipa Šokčevića da prekine istragu protiv riječkih profesora „koji su se posljednjih desetak godina borili za narodni jezik“ (Stolac 2006: 18). Oni su bili optuženi zbog teksta u

¹² I možemo li zapravo između njih staviti znak jednakosti.

¹³ Sam podnaslov časopisa upućivao je na njegov karakter. V. Pacel je zagrebačku „konceptiju beletrističkoga i zabavno-poučnoga časopisa“ izmijenio u „zabavan, poučan i znanstven list“ (Stolac 2006: 17).

¹⁴ Radi se o prvome objavljenome tekstu pisanome Kurelčevim jezikom, tj. jezikom riječke filološke škole. (Stolac 2019 <<https://www.matica.hr/hr/584/rijecka-filoloska-skola-29394/>>).

listu *Pozor* usmjerena „protiv zemaljskoga školskoga nadzornika Jarca, poznatoga po svojemu pronjemačkome opredjeljenju“ (Stolac 2006: 18). Podršku su mu dali i Adolfo Veber Tkalčević, s kojim je V. Pacel njegovao prijateljski odnos¹⁵, te Eduard Vrbančić i grof Janković. Stoga ban Šokčević pristaje udovoljiti Pacelovoj molbi. Imao je i brojnih drugih dobrih prijedloga, npr. o postupcima kojima bi se riješilo neodgovarajuće imovinsko stanje ondašnjih intelektualaca, kao i o nekim postupcima kadroviranja. Primjerice, „predložio [je] Šuleka za zemaljskoga arhivara, Ljubića za čuvara narodnoga muzeja, te Kurelca za zemaljskoga knjižničara“ (Stolac 2006: 18).

Ne skrivajući svoje jezičnopolitičke i nacionalne stavove, godine 1862. pada u nemilost vlasti te ga se iz toga razloga premješta na gimnaziju u Varaždin. Suvremenici svjedoče o vrlo uspješnim predavanjima iz hrvatskoga jezika (Pranjković 1999., Stolac 2006.). Otad se V. Pacel u potpunosti posvećuje jezikoslovlju. Prethodno objavljenom *Slovnici jezika hrvatskoga ili srbskoga*¹⁶ iz 1860. pridodaje i sljedeće naslove: *Nješto o našem glagolu iz 1862.*, *Još nešto o njašem glagolu: kako rabe vremena, načini, prislovi i pričešća iz 1863.*, *Naglas u rieči hrvatskoga jezika iz 1864.*, *Oblici književne hrvaštine (i kritika g. Kostića) iz 1865.* te *Iz hrvatske sinonimike iz 1867.* Radi se, dakako, o nemalu broju preglednih i konciznih pisanih jezikoslovnih priručnika; posljednje objavljeni članci o hrvatskoj sinonimici svjedoče o većem projektu, a čitavom se literaturom provlači podatak o

¹⁵ Može se reći da je upravo V. Pacel utjecao na A. V. Tkalčevića, s kojim je dijelio riječke gimnazijske klupe, jer je potonji baš na Pacelov „poticaj objavio svoju prvu pripovijest *Zagrebkinja*, te koji je svoj putopis *Listovi o Italiji* strukturirao kao pisma upravo Pacelu“. Suradivao je i s Ivanom Kukuljićem Sakcinskim pri izrađivanju Hrvatske bibliografije. „Pacel je, naime, zajedno s Antunom Mažuranićem, sakupljenu bibliografsku građu predao Društvu za jugoslavensku povjesnicu i starine, čime je postala temeljem za Kukuljevićevu bibliografiju“. (Stolac 2006: 18).

¹⁶ To je „prva gramatika u čijem je naslovu upotrijebljen dvojni naziv jezika – *hrvatski i srbski*, odnosno *hrvatski ili srbski*. Neovisno o nazivu jezika u naslovu, ovo je gramatika hrvatskoga književnog jezika“. (Stolac 2006: 22).

mogućnosti Vinka Pacela kao autora nikad pronađene prve hrvatske samostalne stilistike.

Od godine 1864. postaje članom pododbora za lučbu i prirodopis (danas kemiju i biologiju), Školskoga odbora Kraljevskoga dalmatinsko-hrvatsko-slavonskoga namjesničkog vijeća, kojim se, između ostalog, pratio i rad Bogoslava Šuleka na *Hrvatsko-njemačko-talijanskom rječniku znanstvenog nazivlja*. U Odboru su pored Vinka Pacela bila i poznata imena tadašnje znanosti: Franjo Rački, Adolfo Veber Tkalčević, Matija Mesić, Fran Erjavec, Pavao Žulić, Josip Torbar i drugi. (Stolac 2006).

Nakon pet godina rada u Varaždinu dobiva premještaj u Zagreb te 25. srpnja 1867. biva izabran za dopisnoga člana Akademije, a 30. rujna 1867. ravnateljem kraljevske više realke u Zagrebu. Taj podatak svjedoči o važnosti njegova profesorsko-znanstvenoga, ali i društveno-političkoga rada. Dolaskom u Zagreb, još se više uključuje u hrvatski kulturni život te 1869. postaje tajnikom u Odjelu za bogoštovlje i nastavu Kraljevske zemaljske vlade. Nažalost, taj uzlet biva naprasno prekinut. Naime, pred Božić iste godine tijekom službenoga posjeta rodnomu Karlovcu iznenada umire od zapletaja crijeva 22. prosinca u 45. godini, „ostavivši samom suprugu s dvoje malodobne djece, sinom i kćeri“ (Stolac 2006: 19).

Može se samo nagađati što bi sve kao znanstvenik, političar, kulturni djelatnik, nastavnik i, uopće, čovjek postigao da je poživio duže. Ivo Pranjković o njemu, između ostalog, kaže:

„O Pacelu čovjeku ostalo je puno lijepih riječi. U svome djelu *Bachovi husarji i iliri riječki* profesor i Pacelov prijatelj, slovenski književnik Janez Trdina napisao je: „Po svom prvobitnom značaju, po svom zlatnom srcu, po svojim sposobnostima i znanjima pripadao je Pacel među prvake svoga naroda. Tko bi ga bolje poznao, morao ga je poštovati i voljeti, premda se i ne bi uvijek morao složiti s njegovim nazorima“ (Pranjković 1999: 257).

U ono vrijeme, tijekom Bachova apsolutizma, tako se vatreno (i stavovima i djelima poštovanja vrijednim „i u jezikoslovlju, i u politici, i u filozofiji, i u prirodnim znanostima, i u književnosti“ [Pranjeković 1999: 257]) zauzimajući za naš hrvatski jezik te hrvatstvo uopće, ne zaslužuje biti zaboravljen. Tomu pokušaju otimanja zaboravu doprinosi i ovaj diplomski rad.

Vinko Pacel

Slika 1 Vinko Pacel¹⁷

¹⁷ Portret preuzet s mrežnog portala Matice hrvatske. Pristupljeno 7. travnja 2021.

<<https://www.matica.hr/knjige/autor/437/>>.

4. RIJEČKA FILOLOŠKA ŠKOLA

Riječka filološka škola bila je jedna od četiriju filoloških škola (uz zagrebačku i zadarsku filološku školu te školu hrvatskih vukovaca) koje su djelovale u 19. stoljeću. Njezin je glavni predstavnik, osnivač i predvodnik bio Fran Kurelac, koji je potkraj šezdesetih i sedamdesetih godina bio, uz manji broj drugih pojedinaca, gotovo i jedini dosljedni njezin sljedbenik i provoditelj. (Vince, 2002). Uz Kurelca, poznatiji predstavnici riječke filološke škole bili su: Fran Pilepić, Ivan Dežman, Bude Budisavljević, Ivan Fiamin, Ivan Črnčić i Vinko Pacel. (Stolac <<https://www.matica.hr/hr/584/rijecka-filoloska-skola-29394/>>).

Zlatko Vince u svojoj knjizi *Putovima hrvatskoga književnoga jezika* navodi kako riječka filološka škola u početku nije imala velikih odjeka u javnosti, sve do polemika F. Kurelca s pripadnicima zagrebačke filološke škole, prije svega s Vladislavom Vežićem te predvodnikom zagrebačke filološke škole, Adolfom Veberom Tkalčevićem. (Vince 1978). Riječka filološka škola bila je u potpunosti ideološka škola bez ikakva jezičnog temelja u prilog čemu govori i Marija Turk (1996), koja sljedbenike Frana Kurelca naziva više ideološkim nego filološkim sljedbenicima. Vince smatra da, iako je riječka filološka škola doživjela brz uspon jer su se njezini članovi oduševljavali njezinim početnim idejama i zaneseno napadali zagrebačku filološku školu, ona ubrzo doživljava pad. Glavni razlog tomu Vince (2002) vidi u Kurelčevu fragmentarnu, neplansku, netaktičnu, nesustavnu i oštru radu. Također, prema mišljenju istoga autora „Kurelac nije umio raditi publicistički, što je jedan od uvjeta za širenje ideja, njegov je cjelokupni rad bio 'čisto filologijski...'“ (Vince 2002: 489). O tome svjedoči i činjenica da Kurelac nije objavio nijedno veće filološko djelo, gramatiku ili rječnik u kojima bi opisao jezične značajke za koje se zalagao.¹⁸

¹⁸ O ovoj temi usp. Turk 1993.

Upravo je Kurelčevim tekstom otvorena rasprava o genitivnome množinskom nastavku imenica, „koji će biti kamen spoticanja između dviju filoloških škola sljedeće desetljeće“ (Stolac <<https://www.matica.hr/hr/584/rijecka-filoloska-skola-29394/>>). O tome I. Pranjković piše sljedeće:

„Riječka se škola zalagala za genitiv množine na nulti morfem (npr. *žen*, *molitav* i sl.), za dvojinu i u imenica i u glagola, za oblike 1. lica prezenta tipa (*ja priznaju*), za starinske glagolske priloge i gerunde, za strogi korijenski pravopis te za mnoštvo pojedinačnih riječi koje su već u ono doba bile posve zastarjele. Kurelac je i izravno polemizirao s predstavnicima zagrebačke škole, ponajprije s vođom te škole Adolfom Veberom Tkalčevićem, i to vrlo oštro, posebno tekstovima *Kako da sklanjamo imena?* (1852) i *Mulj govora nespretna i nepodobna* (1873). Veber mu je odgovorio napisima *Brus jezika* (*Pozor* 1862, br. 219–221) i *Obrana nekoliko tobožnih barbarizamah* (*Djela A. Vebera* III: 338–359) i ti su tekstovi označili potpun poraz riječke filološke škole.“ (Pranjković <<https://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1782&naslov=hrvatski-jezik-u-19-stoljecu>>).

Kurelčev se jezik najčešće opisuje kao vrlo arhaičan, a danas tu arhaičnost razgraničujemo na pravu i nepravu. Nulti morfem za G mn. imenica pripada nepravoj arhaičnosti premda su ga pripadnici zagrebačke filološke škole smatrali potpuno iskorijenjenim iz tadašnjega jezika vezujući ga samo uz baštinu starijih tekstova, pa im je bio neprihvatljiv u suvremenome jeziku. (Stolac <<https://www.matica.hr/hr/584/rijecka-filoloska-skola-29394/>>).

D. Stolac o toj temi nadalje piše:

„Ali, nije to baš tako. Naime, gramatički morfem –Ø pripada hrvatskoj jezičnoj tradiciji, ali je i konzervativni slavenski gramatički morfem za genitiv množine, dio čakavskoga i kajkavskoga gramatičkog sustava, morfem koji je Kurelac u svom riječkom razdoblju imao svakodnevnu priliku čuti kao živu kategoriju. Premda je Kurelac bio štokavac, izabrao je upravo taj konzervativni morfem kao prilog čakavske sastojnice hrvatskoga književnog jezika. Time se potvrđuje da Kurelac vidi književni jezik kao višedijalekatsko prepletanje,

pokušavajući slijediti napuštenu ozaljsku književnojezičnu koncepciju.“ (Stolac <<https://www.matica.hr/hr/584/rijecka-filoska-skola-29394/>>).

S druge strane, prava se arhaičnost manifestira u uporabi stare pokazne zamjenice *s'*, *si*, *se* te na inzistiranju na uporabi duala u deklinaciji i konjugaciji, iako je ta gramatička kategorija iščezla nekoliko stoljeća ranije.

Iz svega je navedenog vidljivo kako Kurelac i njegova škola nisu postigli znatnije postavke na jezičnoj razini niti su izravno utjecali na standardizaciju, ali se o njima mnogo govorilo. Stoga možemo zaključiti da je riječka filološka škola imala najkraće djelovanje i najmanje odjeka u odnosu na zagrebačku i zadarsku filološku školu ili školu hrvatskih vukovaca.

5. OBLICI KNJIŽEVNE HRVAŠTINE

Pod naslovom *Oblici književne hrvaštine* Vinko Pacel je u Karlovcu 1865. godine objavio kratku gramatiku hrvatskoga jezika, ili kako autor sam kaže *slovničicu* na samo 52 stranice maloga formata. Podijelio ju je na 12 poglavlja, čije naslove donosimo u tablici 1.

Tablica 1 Naslovi poglavlja i njima zastupljen sadržaj Pacelove gramatike

	NASLOV	SADRŽAJ
I.	<i>Slovca, pismena.</i>	glasovi i abeceda; većinom slovopis
II.	<i>Naglas.</i>	naglasak i pravila akcentuacije
III.	<i>Oblici.</i>	morfološki pregled
IV.	<i>Muški sklon samostavnih.</i>	sklonidba imenica muškoga roda
V.	<i>Ženski sklon samostavnih.</i>	sklonidba imenica ženskoga roda
VI.	<i>Srednji sklon samostavnih.</i>	sklonidba imenica srednjega roda
VII.	<i>Dvojina prava.</i>	primjeri oblika imenica u dvojini
VIII.	<i>Zaimenice.</i>	morfološki opis i sklonidba zamjenica
IX.	<i>Pridjev.</i>	morfološki opis i sklonidba pridjeva
X.	<i>Broj.</i>	morfološki opis i sklonidba brojeva
XI.	<i>Glagol.</i>	konjugacija i razdioba glagola a. s umetkom b. vremena c. bez umetka (gl. <i>biti</i>)

XII.	<i>Od kuda, čim i kako izvode se vremena, načini, priloz i pričešća.</i>	tvorba glagolskih vremena, načina, priloga i pridjeva

Valja svakako napomenuti da se iz predgovora iščitava podatak da je knjiga završena u Varaždinu 1864. godine i da sadrži „pravila književne hrvaštine za prve razrede na gimnaziji ili na realci“ (Pacel 1865: I), a sve iz razloga nestašice takve gramatike. Također bitno je spomenuti da u predgovoru on navodi i sljedeće riječi: „Ja jamčim za svaku rieč i za svaki oblik“ (Pacel 1865: I) nakon čega opravdava neke svoje postavke iznesene u gramatici.

5.1. Morfologija

Svoje poglavlje o morfologiji V. Pacel započinje razlučenjem i definiranjem osnove i nastavka riječi te nakratko zadire i u sintaksu navodeći kako se „savez između jedne rieči i druge ili između njih više očituje oblikom“ (Pacel 1865: 4) misleći time na sintagmu. Pritom nastavak riječi naziva *oblik*, a osnovu *osnov* te ih definira kao dio riječi koji se mijenja (*oblik*), odnosno dio riječi koji ostaje jednak (*osnov*)¹⁹. Zanimljivo je i da V. Pacel naslućuje postojanje nultoga morfema²⁰, i to

¹⁹ „Savez između jedne rieči i druge ili između njih više očituje se najprije *oblikom*; oblik pako jest ono na kraju rieči što se mienja; što se od rieči ne mienja, zove se osnov; n. p. *žen* (osnov), *žena* (*a* je nastavak), *žene* (*e* je oblik).“ (Pacel 1865: 4).

²⁰ U povijesti hrvatske gramatikologije prvi je to napravio Vjekoslav Babukić u *Osnovi slovnice slavjanske narječja ilirskoga*. „Njegova je zasluga naslućivanje nultuga morfema u imenskoj deklinaciji koji bilježi znakom '-'. Ipak, da mu pojam nultoga morfema nije u potpunosti jasan, iščitavamo iz objašnjenja uz imenice muškoga roda, primjerice: 'Muškoga spola jesu sva imena pervoga sklanjanja na suglasnik izhadjajuća.'“ (Morić Mohorovičić 2014: 32).

tvrdnjom da nastavak može biti „očit“ ili – „sakrit“ (Pacel 1865: 4). Iduća su poglavlja raspoređena s obzirom na rod imenica što učenicima uvelike olakšava učenje fleksije, no deklinacijski obrasci nisu raspoređeni s obzirom na deklinacijsku vrstu što bi im s druge strane mogla biti otegotna okolnost.

V. Pacel razvrstava riječi na promjenjive i nepromjenjive. U promjenjive ubraja riječi koje se sklanjaju ili sprežu; dakle imenice (*riječ samostavne*), pridjeve (u koje ubraja i glagolske pridjeve i priloge – *prislovi i pričešća glagola*), zamjenice (*zaimenice*), brojeve i glagole. Time je evidentan odmak od koncepcije zagrebačke filološke škole „koja po uzoru na stare hrvatske gramatičare pridjeve, imenice i brojeve klasificira kao jednu vrstu riječi – *ime*“ (Morić Mohorovičić 2014: 95).²¹

Pod nepromjenjivim riječima navodi: *priloge, priedloge, veznike i uzklrike*, kojima se nadalje u gramatici ne bavi, već obrađuje samo promjenjive vrste riječi. Od toga ćemo u ovome radu prikazati i analizirati imenske riječi, a glagole ćemo ostaviti postrance.

5.1.1. Imenice (*riječ samostavne*)

V. Parčić ne navodi definiciju niti za jednu vrstu riječi. Razlog tomu može biti nedostatak prostora. Također, s obzirom na to da je namijenio gramatiku učenicima prvog razreda gimnazije, vjerojatno smatra da su njihove definicije i prepoznavanje već usvojene u nižim razredima te ih nije potrebno navoditi.

²¹ Nazivi promjenjivih vrsta riječi u Pacelovoj gramatici jesu: *riječ samostavne, zaimenice, pridjevi, brojevi, glagoli*. U zagrebačkih predstavnika radi se o sljedećim nazivima: *samostavno ime / samostavnik, zaime, pridavno ime / pridavnik, brojno ime / brojnik, glagolj*. Dakle, radi se o gotovo istim terminima.

5.1.1.1. Kategorija roda

Rod se u Parčičevoj gramatici naziva *spolom*, a razlikujemo muški, ženski i srednji. Za razlikovanje rodova koristi se nastavkom u nominativu jednine.

Muški rod određuje završetak riječi na suglasnik ili nastavak *-o* ili *-e* (npr. *Marko, Đorđe, zelenko*). Za ženski rod navodi da je moguće da osim na *-a*, riječ u nominativu ženskoga roda također može završavati na suglasnik pritom misleći na imenice i-deklinacije ženskoga roda (npr. *milost, bol* i sl.). „Samostavne rieči srednjega spola svršuju u 1. pad. jednine A) na nastavak jaki *o* ili slabi *e*; B) na nastavak krnj *o* ili *e*“ (Pacel 1865: 12-13). „Jaki *o*“ se odnosi na glas *o* koji nije u eufoniji s *l*, a potonja se kategorija odnosi na imenice s proširenjem osnove u kosim padežima na *n, t i s* (*ime, tele, nebo*, tj. *imena, teleta, nebesa*) (Morić Mohorovičić 2014). Navodi i iznimke poput imenice *večer*, za koju govori da je dvorodna²². Imenice poput *sluga, vojvoda, vlastela* svrstava u ženski rod po čijoj se deklinaciji sklanjaju, ali ne zalazi u sintaksu i ne objašnjava sročnost s njima.²³

5.1.1.2. Kategorija broja

Naslanjajući se na svoje prethodnike riječke filološke škole okupljene oko lika i djela Frana Kurelca, Pacel uz jedninu i množinu razlikuje i dvojину, što je očita poveznica s nastojanjima riječke, ali i zagrebačke filološke škole, a o čijim će razlikama i sličnostima biti više riječi u nastavku rada.

²² Danas je ona u hrvatskome standardnom jeziku isključivo ženskoga roda, a u srpskome je muškoga.

²³ „Navedene imenice gramatički pripadaju imenicama ženskoga roda, leksički imenicama muškoga roda, a u rečenici imaju različitu sročnost u jednini i množini. U jednini su sročne s predikatom muškoga roda, a u množini se primarno slažu s predikatom ženskoga roda te sekundarno s predikatom muškoga roda.“ (Silić – Pranjković 2007: 297).

5.1.1.3. Kategorija padeža i padežni sustav

U padežnom sustavu analizirane gramatike možemo primijetiti malu izmjenu – zamjenu mjesta lokativa i instrumentala, pa padežni niz glasi: nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, sociativ (instrumental) i lokativ. Imenom *sociativ* ističe se funkcija društva koja se (uz funkciju sredstva) njime izriče. Padeže ne definira, ali navodi padežna pitanja u obliku tablice.

Tablica 2 Padeži i padežna pitanja

tko	što	nominativ
koga	šta, čega, česa	genitiv
komu	čemu	dativ
koga	šta, što	akuzativ
o, oj!	o, oj!	vokativ
kim	čim	sociativ
kom	čem	lokativ

5.1.1.4. Deklinacija

Vinko Pacel deklinaciju definira kao promjenu nastavka riječi po padežima ne objašnjavajući pak što su to padeži. Pritom nastavak definira kao promjenjivi dio riječi, a osnovu kao onaj dio riječi koji se ne mijenja. Kao primjer prilaže riječ *žena*; osnova: *žen-*; nastavak *-a*. Ipak, naslućuje postojanje nultoga morfema jer navodi da postoji mogućnost i da nastavak u riječi bude „očit ili sakrit“. (Pacel 1865).

Katkada osnova nije očita i lako prepoznatljiva u nominativu te bi se ona trebala određivati odbacivanjem nastavka u genitivu. Pacel to ističe kao promjenu

osnove kroz paradigmu²⁴ te usto definira glasovne promjene kao što je nepostojani *a* i vokalizacija (npr. N *pas*, G *psa*; N *misao*, G *misli*).²⁵

V. Pacel sklonidbu imenica dijeli prema rodovima te poddeklinacijama rodova, odnosno potkategorijama prikazanim u tablici.

Tablica 3 Vrste deklinacijskih obrazaca

Muški sklon samostavnih	Ženski sklon samostavnih	Srednji sklon samostavnih
A) prvi padež jednine na suglas	A) prvi padež jednine na nastavak <i>-a</i>	A) na nastavak jaki <i>-o</i> ili slabi <i>-e</i>
B) prvi padež jednine na nastavak <i>-o</i> ili <i>-e</i>	B) prvi padež jednine na suglas	B) na nastavak krnj <i>-o</i> ili <i>-e</i>

Dva deklinacijska obrasca imenica muškoga roda zapravo predstavljaju istu paradigmu (a-deklinaciju), a razlikuju se samo u nezavisnim padežima (nominativu i vokativu). Pod *ženskim sklonom samostavnih* V. Pacel zapravo podrazumijeva deklinaciju e-vrste i i-vrste. Također posebno odvaja i deklinaciju imenica *mati* i *kći*, relikte staroslavenske r-deklinacije. U deklinaciji imenica srednjega roda osim a-deklinacije izdvaja i imenice s proširenjem osnove u kosim padežima na *n*, *t* i *s* (npr. *ime*, *tele*, *nebo*, tj. *imena*, *teleta*, *nebesa*), a smatra da je osnova u nezavisnim

²⁴ „Rieč, kojoj osnov svršuje na dva suglasa, te je radi težkoga izgovora umetnut *pomični a* u 1. p. jedn., izbací taj *pomični a* u svakom broju i padežu, u kojem rieč za slovku naraste, izim u 2 p. dv. i mn. u kojem onaj *a* ostane radi obloga naglasa. Ovaj je *pomični a* bez naglasa, a u riječi od jedne slovke i izpadne; n. p. *vosak*, *voska* itd. *jaram*, *ječam*, *kašalj*, *konac*, [...]. Osnovi su daklje: *vosk*, *jarm*, *ječm* itd.“ (Pacel 1865: 6).

²⁵ „U rieči, kojoj osnov svršuje na *l*, obično je preslovljen onaj *l* u samoglas *o*; ako je pred njim jošte koj suglas, to se umetne *pomični a* u 1. p. jedn.; u ostalih osim 2 p. množ. i dv. opet izpadne ali se *l* povrati; n. p. *posao*, *kotao*, *vitao*, *svrdao*, *ugao*, *Pavao* itd. Osnov je: *posl*, *kotl* itd. Izim *pepeo*, *pepla* itd.“ (Pacel 1865: 6).

padežima takvih imenica skraćena, tj. krnja. Za skraćivanje prošrika *n* navodi razlog „jer u Hrvastini ne ima nosnoga samoglasa što ga imavaše stara Slovjenština (i današnja Poljaština *o*)“, a za *t* i *s* ne navodi razlog. (Pacel 1865: 14). Za primjere deklinacije imenica srednjega roda uzima klasične imenice *selo* i *polje* prikazavši time razliku u deklinacijskim obrascima palatalnih i nepalatalnih osnova. S obzirom na namjenu djela učenicima u gimnaziji, zaključujemo da se radi o metodološki vrlo uspješnom pothvatu jer se na tim primjerima vrlo jasno razgraničuju palatalne i nepalatalne osnove.

Za deklinacijske oblike a-deklinacije navodi primjere za živo (*jelen*) i za neživo (*ključ*), ali kategoriju (ne)živosti ne objašnjava dodatno. Držimo da autor takvo objašnjenje nije smatrao potrebnim za učenike gimnazije s temeljnim jezičnim znanjem.

Tablica 4 Paradigma a-deklinacije

	Jednina		Dvojina		Množina	
N	Jelen	ključ	jelena	ključa	jeleni	ključi
G	jelena	ključa	jelena	ključa	jelena	ključa
D	jelenu	ključu	jelenima	ključima	jelenom	ključem
A	jelena	ključ	jelena	ključa	jelene	ključe
V	jelene	ključu	jelena	ključa	jeleni	ključi
I	jelenom	ključem	jelenima	ključima	jelen(m)i	ključ(m)i
L	jelenu	ključu	jelenima	ključima	jelenih	ključih

Iz gore navedenih primjera vidljivo je kako dativ, lokativ i instrumental množine nisu sinkretizirani. Dativ množine ima nastavak *-om*, lokativ množine *-ih*, a instrumental množine *-i*. Prema tome, zaključujemo da nastavci pripadaju

konzervativnomu sustavu, a ne revolucionarnomu. „F. Kurelac kao i sljedbenici Zagrebačke filološke škole preporuča zbog postizanja razlikovnosti stare hrvatske oblike [...] za dativ i lokativ i instrumental množine. On zapravo preporuča implicitnu normu čakavštine i kajkavštine, odnosno ishodišnog jezika naših narječja.“ (Turk 1993: 380).

Genitiv množine nosi revolucionarni nastavak *-a*. Pacel se već tada ne koristi grafijskom ulogom slova *h* u označavanju dugoga *a* u G mn., konvencijom pristaša zagrebačke filološke škole. No ne vodi se ni koncepcijom riječke filološke škole okupljene oko lika Frana Kurelca, koji se zalaže „za stari oblik genitiva množine koji u sinkroniji funkcionira u čakavskom i kajkavskom narječju. Taj se oblik tvori s \emptyset morfemom ili s nerelacijskim gramatičkim morfemima *-ov*, *-ev* + \emptyset .“ (Turk, 1993: 379).

Nastavno na to, Pacel je svjestan nerelacijskih gramatičkih morfema, „nasporjelih umetaka *-ov* ili *-ev* iza umehšanoga“ (Pacel 1865: 7) te ističe pravilo kako bi njih trebalo umetati samo u onih imenica čija osnova završava na *k*, *g*, *h* ili na alveolare *r*, *l* i dentalni *n* te preskriptivistički navodi kako tim morfemima nikako nije mjesto u dvojini. (Pacel 1865).

U nastavku radi usporedbe donosimo tablični prikaz nastavaka triju vrsta deklinacija za jedninu i množinu.

Tablica 5 Deklinacijski obrasci po vrstama

		a-vrsta	e-vrsta	i-vrsta
jednina	N	\emptyset	-a	\emptyset
	G	-a	-e	-i
	D	-u	-i	-i
	A	-a	-u	\emptyset

	V	-e	-o	-i
	I	-om	-om	-jom, -ju, -i
	L	-u	-i	-i
množina	N	-i	-e	-i
	G	-a	-a	-ij, -i
	D	-om	-am	-im
	A	-e	-e	-i
	V	-i	-e	-i
	I	-(m)i	-ami	-mi
	L	-ih	-ah	-ih

Iz tablice 5. evidentno je da Pacel dopušta gramatičku sinonimiju u instrumentalu jednine (-jom, -ju, -i) i genitivu množine (-ij, -i) i-deklinacije pa se dade zaključiti da je Pacel u svojoj gramatici pretežito normativan.

Autor u poglavlju *Dvojina prava* pojašnjava *nepravu dvojину* koja se u jeziku pojavljuje uz brojeve dva, tri i četiri te uz brojevne imenice kao što su *oba, obje, oboje* i sl. Zatim navodi „riječi nepravne dvojine“, a one najčešće označavaju par čega; npr. *čizme, čarape, grablje, gaće...* Dalje navodi riječi *prave dvojine* koje se samostalno sklanjaju samo u dvojini (bez brojeva i brojevnih imenica) te im je paradigma nešto drukčija jer lokativ i instrumental nisu sinkretizirani. To su imenice: *bok, noge, ruke, prsi* (N mn. *prsa*), *leđi* (N mn. *leđa*), *oči* (N mn. *očesa*), *uši* (N mn. *ušesa*) te *grudi* i *njedri*, koje nemaju jednine.

Pravo je pitanje razlika u deklinacijskom obrascu između dvojine i množine, a ona se odnosi jedino na sinkretizam oblika DLI dvojine za razliku od množinskih nastavaka (v. tablicu 5). Dakle nedovoljno jako uporište za taj gramatički arhaizam

za koji se riječka filološka škola grčevito držala. Također je vidljivo da se V. Pacel djelomično opredijelio za konzervativne (uporaba dvojine, DLI mn. nesinkretizirani), a djelomično za revolucionarne nastavke (G mn. -a). Međutim uporaba nesinkretiziranih nastavaka u DLI mn. imenica svoje uporište ima u kajkavskim i čakavskim idiomima, no prava arhaičnost²⁶ dolazi do izražaja u uvođenju kategorije dvojine, koja je u hrvatskom jeziku nestala s krajem 15. stoljeća, a u gramatike je kao kategoriju uvodi Vjekoslav Babukić, „iako autor utvrđuje da se dvojina ne upotrebljava u svim padežima ni u svih imenica“. (Turk 1993; Morić Mohorovičić 2014: 32).

Pacel je bio vrlo konkretan i obiman u prozodijskim napomenama iza svake deklinacijske vrste, kao i morfološkim pravilima. Zabilježio je većinu morfološki uvjetovanih alternacija: palatalizaciju (*knez > kneže*), sibilizaciju (*junak > junaci*), jotaciju (*glad > gladju*), nepostojani *a* (*vosak > voska*), vokalizaciju (*pepeo > pepela*), prijeglas (*gradovi / ključevi*). Također je naveo i mnoge druge osobine u deklinaciji imenica: imenice s dočekom osnove na -r²⁷ (*pisaru, caru / care*), imenice s dočekom osnove na sibilante²⁸ (*otcem, stricem*), dubletni oblik I jd. imenice put (*putom, putem*), iznimke od sibilizacije u e-deklinaciji dopušta²⁹ (*mački / maćci; mazgi / mazzi*). Na kraju svakog poglavlja V. Pacel bilježi napomene o nepravilnim imenicama, npr. supletivizam (*čovjek > ljudi*), zbirne imenice (*braća, gospoda,*

²⁶ „Pod pravom se arhaičnošću može podrazumijevati uporaba onih oblika koji su generalno nestali iz cijelog jezika, a Kurelac ih u svome jeziku restaurira. Neprava arhaičnost odnosila bi se na uporabu oblika koji su nestali iz štokavštine, ali su očuvani u čakavštini i kajkavštini; dakle, u sustavima s konzervativnijom morfološkom imeničkim vrstama riječi u množini.“ (Turk 1993: 379).

²⁷ „Ako osnov riječi svršuje na nastavak -ar, to ovakova riječ prima u 5 p. jedn. znak -u jer se ima uzeti da je r prije bio jotan (*rj*); n. p. *gospodaru! pisaru!* – *Car* ima u ovom padežu *caru!* i *care!*“ (Pacel 1865: 7).

²⁸ „Sični često primaju u ovom padežu (I jd. op. a.) znak -u: kano da su i sični nekada bili jotani: *stricu! knezu! glasu!* – Ovo vriedi najviše za tudje rieči: *Englezu!* Itd.“ (Pacel 1865: 7).

²⁹ „Ako je pred grlenim ustni, to se grleni može, ali ne mora presloviti u sični.“ (Pacel 1865: 11).

vlastela), imenice koje se pojavljuju samo u jednini (*singularia tantum*): npr. *piesak*, *glad*, *stid*; imenice koje se pojavljuju samo u množini (*pluralia tantum*): *okovi*, *dvori*, *žganci*, *trganci*, *Vinkovci*, *Križevci*. Izdvaja deklinaciju imenice *dan* u kojoj prihvaća i osnovu *dnev*, poput njegovih prethodnika iz zagrebačke filološke škole čijoj se jezičnoj koncepciji ovim djelom približava: Vjekoslav Babukić, Antun Mažuranić, Adolfo Veber Tkalčevići. Sve navedeno pokazuje koliko je dobro metodološki posložio svoje djelo. (Morić Mohorovičić 2014).

5.1.2. Zamjenice (zaimenice)

Promotrimo li zamjenice na šesnaestoj stranici Pacelove gramatike, vidljivo je da prema „svojstvima“ on razlikuje šest vrsta zamjenica te za svaku skupinu, uz hrvatsko, piše i latinsko nazivlje. Prvu skupinu zamjenica on naziva *osobne samostavne (personale subst.)*: *ja*, *ti*, i povratna *se*. Drugu je skupinu nazvao *osobne pridjevne (pers. adj.)*: *moj*, *tvoj*, *svoj*, *njegov*, *njezin*, *naš*, *vaš*, *njihov*. Treću skupinu naziva *pokazno osobne (demonstrativum)*: *ov (ovi, ovaj)*, *taj (ti, ta)*, *on (i) (onaj)*; *pokazno odnosna*: *on*, *ona*, *ono*; *brojna*: *sam*. Četvrtu je skupinu zamjenica V. Pacel nazvao *upitne (interrogativum)*: *tko*, *što čij*. Petu je skupinu nazvao *odnosne (relativum)*: *koj (koja, koje; što za sva tri spola)*”, a šestu je skupinu zamjenica nazvao *neodredjene (indefinitum)*: *njetko*, *nješto*, *itko*, *išto*, *gdjetko*, *gdješto*, *njeki*, *njekoj*, *svak*, *svaki*, *svatko*, *svašto* i ostale sastavljene. „Njeki ih diele još i na izviestne i neizviestne.“ (Pacel 1865: 20). Zanimljivo je spomenuti da Pacel među pokaznim zamjenicama ne navodi staru pokaznu zamjenicu *s'*, *si*, *se*, koju su inače pripadnici riječke filološke škole navodili³⁰. Napomenimo da u osobne zamjenice ubraja i

³⁰ „S druge strane neke su značajke prava arhaičnost, kao što je sporadična uporaba nastavaka iz crkvenoslavenske pridjevske i imeničke deklinacija, ili uporaba pokazne zamjenice *s'*. Tradiranje pokazne zamjenice *s'* knjiško je i

povratnu zamjenicu *sebe* ili *se*, a među posvojne (ili kako ih on naziva *osobne pridjevne*) ubraja i povratno-posvojnu zamjenicu *svoj*, *svoja*, *svoje*. Time pokazuje da miješa semantički i morfološki kriterij jer prema semantičkom kriteriju (kojim se on u navedenoj podjeli i koristi) povratna i povratno-posvojna zamjenica spadaju u istu kategoriju, a prema morfološkom u različitu. Valja svakako naglasiti da ovu vrstu riječi autor ne definira.

Napomenimo da nije detaljno opisivao svaku vrstu zamjenica, već se osvrnuo samo na njihovu deklinaciju, čime i otvara poglavlje. Pacel je deklinacijske obrasce zamjenica klasificirao u tri kategorije: zamjenice koje se dekliniraju „posebnimi nastavci“, zamjenice koje se dekliniraju nastavkom, „štano rabi za sklanjanje pridjevu (prislovu, pričešću) i broju“ (Pacel 1865: 16) te pod trećom vrstom deklinacije razlikuje osobnu zamjenicu *on*, *ona*, *ono*, za koju kaže da se razlikuje od svih ostalih po tome što je njezina deklinacija preuzeta od stare „Slovenštine“ u kojoj ta zamjenica glasi *i*, *ja*, *je* (Pacel 1865: 19). Također i daje preskriptivnu uputu svojim krajnjim korisnicima gramatike (dakle gimnazijalcima) da ne miješaju osobnu zamjenicu s pokaznom *on* (*oni*, *onaj*), *ona*, *ono*, što je, s obzirom na namjenu gramatike, metodološki pohvalno.

Valja obratiti pozornost na neke od padežnih oblika osobnih zamjenica. Npr. u I zamjenice *ja* pored oblika *mnom* autor u zagradama navodi i oblik *menom*, a zanimljivo je da takve dijalektne oblike ne navodi za instrumentalne oblike zamjenica *ti* (*tobom*) i *sebe* / *se* (*sobom*). Nenaglašeni oblik osobne zamjenice *ona* glasi *ju* čime se direktno naslanja na tradiciju zagrebačke filološke škole. Također se po uzoru na zagrebačku filološku konvenciju nastavci u D i L jd. „zamjenica s

arhaično obilježje Kurelčeva jezika. Valja reći da Kurelac ima malo takvih primjera i da nisu stalno obilježje njegova jezika, za razliku od nultoga gramatičkog morfema u genitivu množine imenica koji obilato rabi.“ (Stolac 2019: <<https://www.matica.hr/hr/584/rijecka-filoloska-skola-29394/>>. Pristupljeno 27. kolovoza 2022).

nastavkom“ razlikuju: D jd. *-u*, L jd. *-m*; npr. *njemu* : *njem*; *ovomu* : *ovom*; *mojemu* : *mojem*. Genitiv i lokativ mn. zamjenica *mi* i *vi* je sinkretiziran i glasi *nas*, odnosno *vas*, a sinkretiziran je i u ostalih zamjenica (npr. *ovih*, *mojih* i sl.).

U instrumentalu množine nailazimo na još jedan konzervativan oblik: *nami*, *vami*, *njimi*, *ovimi*. „Naime oblik poput *nama* javlja se krajem 14. stoljeća, ali se stariji zapis zadržao u čakavskome, kajkavskome i staroštokavskome jeziku.“ (Morić Mohorovičić 2014: 112)

Što se tiče enklitičkih oblika, u deklinaciji zamjenica *on*, *ona*, *ono* V. Pacel dopušta *jih* uz *ih*, te *jim* uz *im*, *je*, a u množini posvojnih zamjenica navodi i oblike s duljim refleksom jata (G *mojih* / *mojie*, D *mojim* / *mojiem*, I *mojimi* / *mojiemi* [rjeđe], L *mojih* / *mojieh*). Za ostale nenaglašene oblike daje izričitu uputu kako ih se smije, a kako ne smije koristiti (npr. *pri njem*, *preda me*, *za što*, *za to*, a ne sastavljeno). (Pacel 1865).

Autor radi čestu pogrešku tadašnjih gramatičara (Vjekoslav Babukić, Antun Mažuranić, Adolfo Veber Tkalčević, Dragutin Antun Parčić) navodeći kako povratna zamjenica ima jednaku sklonidbu „za sva tri broja i spola“ ne uočavajući da ne posjeduje množinu (Pacel 1865: 17). Također u povratne zamjenice ubraja i zamjenički pridjev *sam*, što je različito od suvremenih poimanja te gramatičke pojave. Međutim točno uočava razliku u umetcima *o*, odn. *e* koji ovise o dočetu osnove zamjenice. Ako osnova završava na *tvrdi suglas*, dodaje se umetak *o* (npr. *ov* [*ovi*, *ovaj*] > *ovoga*), a ako je dočetak osnove umekšan, dodaje se umetak *e* (npr. *moj* > *mojega*), no predlaže skraćeni oblik, npr. *moga*. Jednako tako dobro uočava da upitne zamjenice ne posjeduju rod ni broj, a u genitivu za neživo navodi i stariji oblik *česa* karakterističan za čakavske idiome te razgovorni oblik *šta*.

5.1.3. Pridjevi

Vinko Pacel pridjeve ne definira, već odmah započinje s njihovom klasifikacijom, prozodijom³¹, deklinacijom i najzad stupnjevanjem. Pritom izostaje podjela prema značenju, a dijeli ih s obzirom na njihov oblik pa tako razlikuje dvije vrste pridjeva: *kratke* i *cielo*. Nadalje, on *kratke* i *cielo* pridjeve po obliku razlikuje prema naglasku, deklinaciji i uporabi te spominje da se *kratki* pridjev zove i *neodredjen* ili *neopredieljen*, a *cieli* *odredjen* ili *opredieljeni* (Pacel 1865: 20). Radi se, dakako, o kategoriji određenosti pridjeva. Kao primjer razlike između tih dviju kategorija donosi (pomalo nezgrapno) primjer u N mn. ženskoga roda u kojem se određeni lik od neodređenoga razlikuje samo na temelju naglasaka: „Ona cŕnâ i vèlikâ brda luče naš i vaš kotar [...]. Ona brda što luče naš i vaš kotar jesu cŕna i vèlika.“ (Pacel 1865: 20).

Što se deklinacijskih obrazaca tiče, zanimljiva je povezanost kategorije (ne)živosti imenica s deklinacijskim nastavkom pridjeva u A jd. m. r. Autor tu činjenicu ne tumači, ali je označava dvojnim nastavkom u deklinacijskome obrascu stavivši nastavak *-a*, tj. *-oga* u zagradaama (npr. A jd. *žut stol*, ali *žuta dječaka*).

Budući da je jednako i u zamjenica, zaključujemo da u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji³² G mn. i L mn. imaju jednake nastavke (*-ih*), odnosno da su sinkretizirani, što držimo jednom od značajki zagrebačke filološke škole³³.

Tablica 6 Množinski oblici deklinacije neodređenih pridjeva

	množina

³¹ V. Pacel donosi pet opširnih pravila o naglašavanju pridjeva s obzirom na broj slogova s odgovarajućim opimjerenjima, kao i poneke iznimke. (v. Pacel 1865: 21).

³² U množini to obuhvaća i neodređeni i određeni lik pridjeva.

³³ Isto je posvjedočeno i u Babukića, i Mažuranića, i Vebera i Parčića.

N	žuti, žute, žuta
G	žutih
D	žutim
A	žute, žute, žuta
V	žute, žute, žuta
I	žutimi
L	žutih

Ostaje nejasan nastavak za V mn. m. r.: *-e* te pretpostavljamo da se radi o omašci, što se jasno daje zaključiti iz paradigme množinskih nastavaka određenoga lika pridjeva koja se u potpunosti podudara s množinskim nastavcima za neodređeni lik osim u vokativu.

Slično kao i u zamjenica, D jd. i L jd. razlikuju se jedino u nastavku – zadržavaju se stari nastavci pridjevsko-zamjениčke deklinacije (D jd. *njemu*, L jd. *njem*; D jd. *žutomu*, L jd. *žutom*), no autor se ne osvrće pobliže o važnosti naveska radi razlikovanja tih dvaju padeža. U opasci se dotiče slučajeva u kojima nekoliko pridjeva stoji uz jednu imenicu te preskriptivistički navodi kako u tom slučaju svi pridjevi moraju biti ili određeni ili neodređeni, bez kombiniranja³⁴. Općenito striktno razlikovanje kategorije određenosti pridjeva u njihovoj deklinaciji jedno je od značajki riječke filološke škole (Turk 1993).

Što se tiče stupnjevanja pridjeva, kao polazišni se oblik katkada uzima određeni, a katkada neodređeni lik, a nastavci su *-iji*, *-ji*, *-ši*. Velika je pozornost stavljena na alternacije poput jotacije, palatalizacije, epentetskoga *l* te mnogih iznimaka (dublete, npr. *prostiji* i *prošći*, *vitkiji* i *vitći*, *krepkiji* i *krepci* te nepravilna

³⁴ Vidi Pacel 1865: 22.

komparacija, npr. *dobar* > *bolji*). Navodi i nekolicinu pridjeva s osnovom na glutral te njihov komparativni oblik s epentetskim *l*, npr. *laglji*, što je zapravo dijalektizam.

Superlativ tvori trima načinima: *prispodobno* (*sup. comparationis*; (komparativ i predmetak *naj-*), *neovisno* (*sup. absolutus*; pozitiv i predmetak *pre-*) te *opisno* (prilog tipa *vrlo* ili *veoma* + pozitiv). Za treću skupinu kazuje da najčešće obuhvaća one pridjeve koji u značenju pozitiva imaju oblik komparativa, npr. *bližnji*, *gornji*, *posljednji*, ubrajajući pogrešno u tu skupinu i redni broj *prvi* te mahom poimeničene pridjeve. Također navodi i odstupanja – pridjeve bez mogućnosti stupnjevanja, npr. pridjevi od imena (*Hrvatski*), posvojni (*bratov*), tvari (*drven*), složeni pridjevi (*svemoguć*), glagolski prilozi (*čitajući*) te neki univerzalni poput *desni* ili *zimski*.

5.1.4. Brojevi

Brojeve Pacel ne deklinira, ali izdvajajući ih kao zasebnu vrstu riječi čini svojevrsan odmak od tradicije³⁵. Dijeli ih na devet vrsta: *glavni*, *poredni*, *dielni*, *množni*, *kakvoće*, *samostavni*, *prislovni*, *društveni*, *za lomke*. Nadalje, za svaku vrstu brojeva navodi latinski naziv, pitanja prema kojima se te vrste brojeva prepoznaje te za svaku vrstu koju deklinira posebno navodi deklinaciju. Tako piše da *glavni broj* (*cardinale*) odgovara na pitanje *koliko?*; *poredni broj* (*ordinale*) odgovara na pitanje *koj po redu?*; *dielni broj* (*distributivum*) odgovara na pitanje *po koliko svaki put?*, *po što?*; *množni broj* (*multiplicativum*) odgovara na pitanje *koliko putij je što uzeto*; *brojevi kakvoće* odgovaraju na pitanje *od koliko vrstij, od koliko načina?*; *broj samostav* (*substantivale*) odgovara na pitanje *koliko ljudi ili životinja istoga spola?*

³⁵ Prema dotadašnjemu tradicionalnome gramatičkom opisu brojevi se ne izdvajaju kao zasebna vrsta riječi, već se uključuju u imenice, npr. *samostavno*, *pridavno* i *brojno ime* (V. Babukić). Na takvome opisu ostaju Pacelovi zagrebački prethodnici.

broj prislovni (adverbiale) odgovara na dva pitanja: *koliko krat ili koliko putij?, koje ili kada po redu?*; *broj društveni (societatis)* odgovara na pitanje *koliko ih je sa mnom, s tobom, s njim, s njom itd?*; a *broju za lomke (fractionis, Bruchzahl)* Pacel pridaje pitanje *„oja čest cielka? ili koliko dielova ili čestij cielka?.* (Pacel 1865: 25–29). Od navedenih vrsta Pacel deklinira *glavne brojeve, množne brojeve, brojeve kakvoće, broj samostav te brojeve društvene*, a navodi da se „brojevi ili brojne rieči sklanjaju ili kano samostavi ili kano pridjevi ili posebnim svojim načinom“ (Pacel 1865: 25). Pritom napomenimo da deklinira i glavne brojeve nakon četiri i to prema pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji, u pluralu. Isto je posvjedočeno i u Mažuranića, koji također deklinira sve brojeve, no u ostalih pripadnika zagrebačke filološke škole to nije slučaj.

Tablica 7 Deklinacija glavnih brojeva većih od četiri

N	pet knjiga
G	petih knjiga
D	petim knjigam
A	pet knjiga
V	pet knjiga
I	petimi knjigami
L	petih knjigah

Ipak, navodi da deklinacija glavnih brojeva koji slijede nakon četiri nije uobičajena praksa, a deskriptivan je i u opasci imenovanja, tj. izgovora glavnih brojeva: „Skraćeno mjesto jedan na deset itd. govori se pako i: jedanes(t) (...); takodjer jedanaest, dvanajst itd.; dvaest, triest (...); dvjesti (200); broj je 'tisuć' mužkoga ili ženskoga ili srednjega spola“ (Pacel 1865: 25). Međutim vrlo se brzo

vraća na svoj uobičajen preskriptivistički stav: „Pamti: u složenu broju metne se *i* samo jedan put, i to pred zadnji broj“ (Pacel 1865: 25).

Da nije siguran u svoju klasifikaciju brojeva, dokazuje činjenica da se prilikom gramatičkoga opisa nekih vrsta (zapravo su to najčešće brojevne imenice) koristi stranim jezicima, poglavito latinskim i njemačkim. Npr. „Pazi razliku između *dvoje sukno* (*zwifaches Tuch, duplex pannus*), i između *dvovrstno* (*dvogubo, dvosturko, dvovito*) *sukno* (*zweierlei Tuch, pannus duoram generum*); *sukno dvojega cvieta* (*zweifartig*)“ (Pacel 1865: 28).

6. ZAKLJUČAK

U *Oblicima književne hrvastine* Vinka Pacela „dana je detaljna fonetika (I. Slovea, pismena; II. Naglas), te morfologija hrvatskoga jezika, koja obuhvaća samo promjenjive vrste riječi. Sa stanovišta suvremenoga koncipiranja gramatičarskoga priručnika nedostaju tvorba riječi i sintaksa.“ (Stolac 2006: 23). S obzirom na analizirane morfološke značajke imenskih riječi zaključujemo da je autor pronašao srednji put između revolucionarnoga i konzervativnoga sustava, kao i između riječke i zagrebačke filološke škole.

Već samo gramatičko nazivlje kojim se koristi neodoljivo podsjeća na zagrebačke prethodnike. Također im je zajednički morfonološki pravopis. Zanimljiva je pak činjenica da se u G mn. imenica ne koristi slovom *h* kao grafijskim obilježjem dugoga *a* poput zagrebačke filološke škole, čime Vinko Pacel dokazuje svoju izvrsnost i činjenicu da je vrstan jezikoslovac koji je bio ispred svoga vremena. Nesinkretiziran oblik u DLI mn. imenica, a sinkretiziran u G mn. i L mn. pridjeva i zamjenica također je jedna od zajedničkih značajki sa zagrebačkom filološkom školom, ali i s riječkom. Jednako tako i nenaglašeni lik *A* jd. zamjenica *ona*, a veću arhaičnost povezanu s riječkom filološkom školom primjećujemo u Pacelovu inzistiranju na deklinaciji svih glavnih brojeva.

Međutim Pacel svoju gramatiku naziva *slovničica*, baš kao što su pripadnici zagrebačke filološke škole nazivali gramatike te poput njih rod naziva spolom. Također on po uzoru na normu zagrebačke filološke škole navodi nazive vrsta riječi, u G mn. i L mn. zamjenica i neodređenih oblika pridjeva muškog roda rabi sinkretizirane nastavke (nastavak *-ih*) te u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji koristi u genitivu i dativu jednine naveske *-a* i *-u*.

S obzirom na broj revolucionarnih značajki i sve navedeno, zaključujemo da, iako prvotno pristaša Kurelčevih književnojezičnih koncepcija i ideoloških mnijenja, Vinko Pacel napušta riječku te prihvaća koncepcije zagrebačke filološke škole što se može povijesno objasniti time da su svi sljedbenici Frana Kurelca s vremenom napustili njegovu jezičnu koncepciju. Bilo bi zanimljivo istražiti njegovu prvu gramatiku baziranu na fonetici i fonologiji te ispitati fonetske i fonološke značajke za koje se zalagao. Navedena je tema nadasve inspirativna i otvorena za buduća filološka istraživanja.

Iz svega navedenog vidimo da se Vinko Pacel nalazio na razmeđu riječke i zagrebačke filološke škole što se može povijesno objasniti time da su svi sljedbenici Frana Kurelca s vremenom napustili njegovu jezičnu koncepciju. Smatramo da se upravo ta ideja javila i kod Vinka Pacela i da je zato on u svojoj gramatici posegnuo za nekim značajkama i rješenjima zagrebačke filološke škole što je i bio cilj dokazati ovim radom.

Osim toga, neki autori, točnije Sanda Ham, Pacelova djela promatraju u kontekstu treće struje – u kontekstu vukovske koncepcije³⁶. Prema tome, jasan je odklon od riječke filološke škole uz koju se najčešće vezuje, što smo ovim radom i pokazali. Što se imenskih vrsta riječi tiče, odklon svakako ide u smjeru zagrebačke filološke škole.

³⁶ V. Ham: 2005.

POPIS KORIŠTENE LITERATURE

Barac, Antun. „Neven u 1858.“ *Naša sloga*. Zagreb, br. 5, 1930: 732.

Brešić, Vinko. „Neven (1852. – 1858).“ *Praksa i teorija književnih časopisa*, 2014. Dostupno na:
<<https://openbooks.ffzg.unizg.hr/index.php/FFpress/catalog/book/78>>. Pristupljeno 18. travnja 2021.

Brlobaš, Željka. „Hrvatske gramatike u 18. stoljeću.“ *Povijest hrvatskoga jezika, 4. knjiga: 19. stoljeće*, ur. Josip Lisac, Ivo Pranjković, Marko Samardžija. Zagreb: Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti Croatica, 2015.

Dmitrović, Saša. „Od Nevena do Googlea.“ *Sušaćka revija : glasilo za kulturu i društvena zbivanja Hrvatskog primorja, Kvarnerskih otoka i Gorskoga kotara*, 2010. Dostupno na <<http://www.klub-susacana.hr/revija/clanak.asp?Num=69&C=14>>. Pristupljeno 7. travnja 2021.

Ham, Sanda. „Slovnice Vinka Pacela.“ *Književna revija*, br. 3-4. Ogranak Matice hrvatske Osijek, 2005: 35–47.

Morić Mohorovičić, Borana. *Leksikograf Dragutin Antun Parčić*. Rijeka: B. Morić Mohorovičić, 2014.

Pranjković, Ivo. *Jezikoslovne rasprave i članci*. Zagreb: Matica hrvatska, 1999.

Pranjković, Ivo. „Hrvatski jezik u 19. stoljeću.“ *Zagrebačka slavistička škola*
Dostupno na:
<<https://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1782&naslov=hrvatski-jezik-u-19-stoljecu>>. Pristupljeno 27. kolovoza 2022.

Ravlić, Jakša, ur. *Pet stoljeća hrvatske književnosti : Rački, Pavlinović, Nodilo, Lorković*, svez. 33. Zagreb: Zora, Matica hrvatska, 1969.

Silić, Josip i Pranjković, Ivo. *Gramatika hrvatskoga jezika : za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga, 2007.

Stolac, Diana. „Riječka filološka škola.“ *Hrvatska revija*, br. 2, 2019. Dostupno na: <<https://www.matica.hr/hr/584/rijecka-filoloska-skola-29394/>>. Pristupljeno 12. kolovoza 2022.

Stolac, Diana. „Vinko Pacel – život i djelo.“ *Riječki filološki dani : zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Riječki filološki dani održanoga u Rijeci od 18. do 20. studenoga 2004.*, Srdoč-Konestra, Ines; Vranić, Silvana. Rijeka : Filozofski fakultet u Rijeci, 2006.

Stolac, Diana; Grahovac-Pražić, Vesna. „Šime Starčević od riči do ričoslovja.“ *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, 55/2. Gospić: Državni arhiv u Gospiću, 2015. Dostupno na: <<https://hrcak.srce.hr/181212>>. Pristupljeno 13. lipnja 2021.

Turk, Marija. „Književnojezična koncepcija riječke filološke škole.“ *Croatica*, vol. 23/24, br. 37-38-39, 1993: 377–386. Dostupno na: <<https://hrcak.srce.hr/214556>>. Pristupljeno 24. lipnja 2022.

Turk, Marija. „Fran Kurelac i Riječka filološka škola.“ *Riječki filološki dani*, Pedagoški fakultet Sveučilišta u Rijeci: Rijeka, 1996: 8.

Vince, Zlatko. *Putovima hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 2002.

Vince, Zlatko. *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1978: 408–416.

Mrežni izvori:

- *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 7. travnja. 2021. <<https://www.enciklopedija.hr/>>
- *Hrvatski jezični portal*. Pristupljeno 11. travnja 2021. <<http://hjp.znanje.hr/>>
- Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Pristupljeno 7. travnja 2021. <<http://ihjj.hr/>>
 - <<http://ihjj.hr/iz-povijesti/knjizevni-dogovor-u-becu-1850/37/>>

SAŽETAK

U ovome se diplomskome radu donosi morfološka analiza imenskih riječi u gramatici Vinka Pacela iz 1865. *Oblici književne hrvastine*. Spomenuta je gramatika nastala u doba kada su dotadašnje pristaše riječke filološke škole odustali od književnojezične koncepcije koju je promovirao Fran Kurelac, središnja ličnost te jezične struje. Stoga je donesen pregled morfoloških značajki u odnosu na riječku, ali i zagrebačku filološku školu. U uvodu se govori o autorovoj biografiji i jezičnome radu, zatim se uspostavlja metodologija rada koja je obuhvaćala filološku analizu imenskih riječi te se u središnjemu dijelu rada ona primjenjuje na imenske riječi Pacelove gramatike. Zaključuje se da je Vinko Pacel bio na razmeđu riječke i zagrebačke književnojezično struje, no u tome je razdoblju već polako napustio Kurelčeve zamisli i ideje koje su u svojoj biti imale ideološku, a manje standardološku funkciju.

Ključne riječi: Vinko Pacel, gramatika, imenske riječi, riječka filološka škola, zagrebačka filološka škola, standardizacija, 19. stoljeće